

I GLÄDJE OCH SORG

I GLÄDJE OCH SORG

FATABUREN 1995

I GLÄDJE OCH SORG

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK

FATABUREN 1995

FATABUREN 1995

ISBN 91 7108 375 8

ISSN 0348 971 X

© Nordiska museet och respektive författare

Redaktör Ebbe Schön

Bildredaktör Åsa Thorbeck

Layout Börje Reinhold

Omslag Lena Lindqvist

Teknisk redaktör Berit Nordin

Bildmaterialet tillhör Nordiska museet om inte annat anges. I de fall fotografens namn inte uppges är denna okänd

Summaries translated into English by Skans Victoria Airey

Omslag: VM-guld i ishockey 1992. Tre Kronors hemkomst firas på Sergels torg.

Foto Sven-Erik Sjöberg/Pressens Bild.

Främre pärmens insida: Midsommar i Rättvik 1990. Foto Lars Tunbjörk.

Bakre pärmens insida: Vuxendop i Löttorp, Öland 1987. Foto Lars Tunbjörk.

Baksida: Spettekaka. Foto Kerstin Bernhard för Sv. Telegrambyrån ca 1960.

Tryckt hos MediaPrint Uddevalla AB, Uddevalla 1994

KAMERAN SOM TRADITIONENS SPEGEL

Åsa Thorbech

– *Meningen med det hela har varit att rädda så mycket som möjligt, att lämna ett bidrag om än blygsamt, till kulturhistorien.*

Så fint och träffande har fotografen August C. Hultgren beskrivit sitt arbete, fotografierna från Ydre härad i Östergötland. Han var en så kallad bygdefotograf och har dokumenterat livet han mötte.

På liknande sätt har andra fotografer skildrat människorna i sina trakter då som nu. Limafotografierna vars samlingar finns på Nordiska museet är några av dem, Sune Jonsson i Västerbotten en annan. Gemensamt för dem alla är att vilja ge oss *sina* bilder. De arbetar oftast på eget uppdrag, långsiktigt och lågmålt.

De här fotografierna dokumenterar ett brett spektrum av livet, de visar oss både miljöer och människor, både vardag och fest, både livets vanlighet och dess höjdpunkter. Så brukade man inte tänka i allmänhet. Kameran kom bara fram vid vissa tillfällen.

1954 skickade Nordiska museet ut en frågelista om "Porträttfotografier". Svar från hela landet samlades in på frågor om *när* man fotograferades, *hur det gick till* hos fotografen och *hur fotografierna användes*.

Här berättas om dagar då fotografen kom eller då fotografen uppsöktes i stan eller på marknaden.

Formuläret med frågor som sändes ut gjorde att materialet disponerades på likartat sätt av meddelarna, men bortsett från det är innehållet – ibland till och med språket – så slående ensartat att

man kan tala om mycket fasta traditioner kring synen på fotograferandet.

Konfirmationen nämns i så gott som alla svar. Sen kom ungdomsbilderna som byttes bland vänner, förlovningskortet på var och en av de nyförlovade, bröllopskortet ofta taget inne i stan dagen före eller efter bröllopet. För männen är fotot från militärtjänstgöringen i kronans kläder nämnt. Arbetskamrater fotograferades tillsammans och likaså togs gruppbilder på familjemedlemmarna inklusive hästen och hunden. Jag har också sett bilder med familjens ko.

Fotografering i samband med årets högtider spelar ingen roll i de här svaren och frågas inte heller efter, men bilderna finns.

Med hjälp av fotografierna kommunicerar man med varandra: "Om jag får ett kort av dig får du ett kort av mig" hette det bland vänner. De gamla så kallade visitkortet som finns i äldre album togs vid speciella tillfällen, men också "när man lyckats få en skapligt fin blus, klänning eller hatt" skriver Mimmi Gustafsson. Efter att ha sett provkortet beställdes i regel ett dussin att dela ut.

Genom att ge bort och få kort byggde man upp små samlingar av porträtt att plocka fram vid besök. De gamla korten är dyrbara, ofta tummade ägodelar som ibland sattes in i album. Brudfotot ramades in och hängdes upp på väggen eller ställdes på byrån.

"Man vände sig till yrkesfotografer. Några andra som fotograferade fanns just inte. I Nysätra fanns ingen fotograf förrän i början av 1900-talet. Denne for ofta omkring i byarna och tog kort framför bostäderna med familjen samlad utanför." Så skriver Olof Carlsson från Västerbotten.

Från Bohuslän berättar Karl G. Larsson på motsvarande sätt om familjefotograferingen: "Naturligtvis hade samtliga personer klätt sig i sina bästa kläder (ej högtidsdräkt), hästar, seltyg och fordon putsade, gårdshunden i koppel, jägaren med bössan i hand, gammelfar med käppen, husmor sittande på en stol med minsta ungen i knät osv."

Hur bilderna skulle se ut visste fotografen. I ateljén arrangerades med stolar, bord, accessoarer, fonder. Lösa fonder kunde också höra till den resande fotografens utrustning. Egentligen kunde man inte påverka bilderna och fanns det någon anledning? Hela ceremonin var ju så formell och en poäng var att genomföra allt enligt traditionen. Det bidrog till gemenskap och samhörighetskänsla.

Jag hajade till när jag såg en ateljébild från 1920-talet av Gun-
nar Lundh som föreställde ett barn – och jag tror det är den här
förmågan att ändra konventionella sätt att se och i stället hitta nya
som är fotografens/konstnärens styrka: han knäppte barnet stor-
tjutande. En sån bild berättar om barnets skräck och tvånget det
kände och säkert minns upp i hög ålder från det här tillfället.
Lundh fortsatte hela livet att ta inkännande barnporträtt och kan-
ske han blev en av våra förebilder när det gäller att ta barnbilder,
en skapare av nya traditioner.

Vi har nu sett vilken typ av bilder de gamla porträttfotograferna
tog, vi vet att mallen inte passade alla, och vi vet att det fanns kring-
resande fotografer som man kallade på vid högtidliga tillfällen
men också sådana som på eget uppdrag reste runt och fotografe-
rade.

När fotograferingen på 1890-talet börjar bli allt mer vanlig även
bland amatörer får vi en ny typ av bilder, skildringar inifrån, så att
säga. I så gott som alla familjer är det idag någon som fotografe-
rar. När sker det? Ja, jag tror inte motiven till att fotografera skil-
jer sig så mycket från tidigare. Vi fotograferar sånt vi värderar högt,
sånt vi vill minnas och visa släkt och vänner. Barnen, fritiden med
resor och fester, bilder på vänner och bekanta. Mera sällan sor-
gen, ensamheten, enformigheten.

Bilderna som vi beställt eller själva tagit är fantastiska dokument
om oss människor, av samma dignitet som dagböcker, brev eller
barnteckningar. Kanske den sista jämförelsen ändå inte är riktigt
bra, för barnteckningen har inget medvetet manipulativt över sig,
vilket fotot oftast har. Den som fotograferar kontrollerar motivet,
väljer verklighetsutsnitt, den som vill bli fotograferad är också med-
veten om bildens betydelse när det gäller att förmedla budskap.

Vid en titt i Nordiska museets arkiv får vi en hum om vad det
rör sig om för material. Vi har raderna av fotoalbum, de tidiga
fyllda med ateljébilder, de senare med amatörbilder. Men de
enstaka fotografierna som är tagna av både yrkesfotografer och
amatörer är ändå flest där de ligger åtkomliga under olika rubri-
ker. Även press- och reklambilder finns.

Söker vi under rubrikerna Års- och Familjehögtider i vårt arkiv
hittar vi ett koncentrat av bröllops- eller begravningsbilder, av bil-
der på jul- och midsommarfirande. Bilderna var aldrig tänkta att
presenteras så en gång, de var ju en del av *familjens* minne. Men

för oss berättar museets vedertagna indelning av fotografierna och mängden foton under varje rubrik noggsamt om de händelser som varit viktiga att ta, och de skvallrar om konventioner som gällde för hur man firade och hur man ville visa upp sig. Bilder från vitt skilda platser ser nästan likadana ut, vilket inte förvånar när man läst svar från hela landet om när och hur kameran kom till användning. Fotograferandet blev i sig en tradition som hörde till firandet. Inte konstigt att vi fortsätter än i dag att framför allt plocka fram kameran när något skall firas eller befästas.

Årets och livets högtidsstunder ger livet rytm. Bilderna kan tjäna som partitur, de ger oss en mall att hålla oss till för firandet och att återvända till. De förstärker traditionen. Kan det vara så? Rytmen i livet gör det lättare att uthärda, rytmen är gemensam.

Minnet förändras med tiden, traditionen förändras, men bilderna som tagits förblir desamma. Så länge aktörerna ser dem finns sammanhanget bevarat, och bilderna tjänar som utgångspunkt för raden av doftrika minnen. Bilder som vi inte har någon relation till hamnar lätt i en annan kontext. Man tittar mera "nyktert" på dem, analyserar dem, jämför dem med varandra. Andra sammanhang uppdagas, men vi tappar måhända värmen och intimiteten.

Museerna anförtros de dyrbara minnena. Ansvar att vårda och visa dem rätt är stort. Vi kan lära oss så mycket om människors tankar och känslor från bilderna och man känner den största respekt för materialet.

Och olika slags fotografier säger saker på olika sätt.

Ateljébilderna, det vanliga visit- eller kabinetskortet, skol- och bröllopskortet, görs på beställning. Man vill visa upp sig och fotografen vet det. I ett samarbete visar man tidens rådande synsätt.

Vår tids dokumentärfotografer arbetar mer självständigt och vill visa de generella, allmängiltiga dragen, de förmedlar stämningen i sina bilder, den ljusa varma midsommarnatten, allvaret vid begravningen, betydelsen av olika händelser, av samvaro, kärlek, död – känslorna. Också sorgligheten är viktig.

Pressfotografen ger oss nyhetsbilder och måste i en bild sammanfatta vad kräftpremiären eller VM-guldet innebär. Med sin stora spridning ger bilden traditionen tyngd, ibland blir den en föregångare för ett nytt sätt att se.

Amatörbilden är vårt eget val av bild, och vi fotograferar ofta efter

*Bröllopet är onekligen den livs-
högtid som kanske allra mest
fotograferas. Denna bild ur
Nordiska museets Lima-samling
visar att man låtit kalla på
fotograf i samband med det
högtidliga tillfället. Fotografen
har utnyttjat ljuset utomhus
och för effektens skull låtit
hänga upp en lös fond bakom
brudparet. Foto Georg Ren-
ström.*

de föreställningar vi fått om hur något skall ses och när kameran skall vara med. Men jag kan ha fel.

Reklambilden slutligen lyfter fram och vill sälja en produkt eller idé. När det gäller års- och livshögtider innebär det ofta iscensättningar av sammanhang där produkten, idén, finns med. Våra traditioner blir tacksamma utgångspunkter för en kommersiell marknad.

Just det faktum att utgångspunkterna för fotograferandet skiljer sig åt gör att vi som betraktare bör veta i vilket sammanhang en bild tagits. Då kan vi också lättare förstå bilderna. Ann Eriks-son till exempel som fotograferat zigenarflickorna som gör sig fina till bröllopsfesten är en dokumentärfotograf. Hon har känt familjen under lång tid och kan på ett självklart sätt smälta in i miljön och ta en sådan bild (s. 274).

Varje tid och varje typ av fotografering har sitt bildspråk och sina konventioner, det ser vi när vi jämför motiv över tiden. Med hjälp av kameran kan vi visa upp oss, minnas, vara delaktiga, bli berörda, övertygade, befästa traditioner.